

מהתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

גליון קלב נושא "ימי החנוכה"

כדי להראות חיבתם של ישראל, ומכיון שהקב"ה הראה את חביבותם לישראל להמציא להם שמן טהור אף שזה אינו אלא הידור, כך גם אנו נוהגים בהידור במצווה זו (הגר"ח שמואלביץ).

טעם אחר: זכר להידור המיוחד של הכהן הגדול שהיה נוהג להדר ולעשות את מנחתו בשמן זית כתית, למרות שמעיקר הדין לא חייב בכך, וזה היה השמן שנמצא בחותמו של הכה"ג (אמרי אמת ליקוטים שבת כא, ב).

הטעם באמירת "הנרות הללו" מה שלא מצאנו בשאר קיום מצוות

שיש חיוב לפרש ולהוציא בפה טעם המצווה בשעת קיומה אלא

סומכים על הכוונה שמכוונים בשעת עשייתה

משם פירסומי ניסא שהרי עיקר מצווה הדלקה בשביל פרסום הנס, וע"י אמירת "הנרות הללו" מתפרסם הנס (ערוה"ש תרעו ח).

טעם אחר: כיון שכל אחד מדליק בקיבוץ בני ביתו, וחששו שמה אחד מבני הבית יבוא להשתמש בנרות, לכך תקנו להזהיר אותם ולומר "הנרות הללו קודש וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהם" (שו"ת מהרש"ל ס' פה).

טעם אחר: כדי להזכיר ע"י מי היתה התשועה שהוא שבח לזרעו של אהרן, וכן תקנו בתפילה שמזכירים בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול (סדר היום סדר חנוכה).

בנות הבית בהדלקת נרות

בנות הבית אינן מדליקות, והטעם: לפי שאין זה דרך ארץ שהנשים תפטרנה בהדלקת בעליהן ועיין משנ"ב תרעה ס"ק ג) ובנותיהן תדלקנה (משמרת שלום).

טעם אחר: כיון שההדלקה לבני הבית אינה מעיקר הדין אלא הידור ועל נשים לא תקנו תקנת הידור - מהדרין (שו"ת עולת שמואל).

ומפורסם טעמו של החתם סופר לפי

שעיקר חיוב הדלקת הנר להניחו ברשות הרבים, ומטעם ש"כל כבודה בת מלך פנימה" לא תיקנו שתדלקנה הבנות ברשות הרבים (שבת כא, א).

"וענין מצוות חנוכה זו אל תהי קלה בעיניך מפני שהיא מדברי סופרים כי היא מן הגדולות ונוראות, כי בזמן הזה הקב"ה גמלנו רב טוב והציל את נפשינו ממוות ולא נתן למוט רגלינו ביד מבקשי רעתינו וכל המזלזל בענין זה נראה שכופר בטוב שהיטיב עמנו אלהינו ואינו שמח בשמחת ישראל ואינו חושש בגאולתם ובנחמתם ח"ו" (סדר היום חנוכה).

הטעם שקבעו את חנוכה על נס פך השמן ולא על נצחון המלחמה,

רבים ביד מעטים וכו'

לפי ששאר המקרים יש פתחון פה למינים לומר מקרה הוא ולא ה' פועל כל זאת, אבל נס השמן שהיה בו להדליק רק יום אחד ונתרבה מעצמו עד שהספיק לשמונה ימים, אין צד לומר כי מקרה הוא וכולם יודו ויאמרו מאת ה' היתה זאת, לזכר נס זה תקנו להדליק נרות בכל לילה (מטה משה תתקעד).

טעם אחר: כדי שלא לעורר קנאת הגוים עלינו, שיאמרו שאנו חוגגים על מפתלים (אוצר כל מנהגי ישורון סימן יט חנוכה א).

שם חנוכיה - הטעם שנקראת חנוכיה ולא מנורה

מקור שם נרות חנוכה חנוקיה מקורו לר' אברהם ב"ר שמואל מיוחס בעל שדה הארץ, **והטעם שנקרא כן:** כדי שלא יקראו מנורה וכאילו לדמותו למנורת המקדש.

הטעם שתקנו דין מהדרין רק במצוות חנוכה

כיון שבשנה הראשונה לא נתקנה חובת הדלקה וכל אחד ואחד הדליק בעצמו נרות לכבוד הנס שאירע וכל אחד נהג בהדלקה הזאת בצורה אחרת, על כן בשנה הבאה כשחכמים תיקנו להדליק השאירו מקום להבדלים השונים בקיום המצווה (שו"ת מנחת ברוך סימן קט).

טעם אחר: למרות

שטומאה הותרה בציבור או דחוייה בציבור, הקב"ה עשה נס על מנת שישראל ידליקו את נרות המנורה בשמן טהור, וזאת

העלון נתרם לע"נ

הרב הגאון ר' יוסף אליעזר בן ר' חיים יהודה יעקב

גרינפלד ז"ל

אביו של ידידינו ראש הכולל רבי אהרון שליט"א

בעל הנחמות ירפא שברם ובזכות תורתו ותורת כל בני החבורה

כולה יראה ניחומים

אכילת סופגניות

נהגו לאכול סופגניות, והטעם: לפי שבחנוכת בית חשמונאי טיהרו את בית המקדש, ואילו אבני המזבח ששקצו היונים לא יכלו לטהרם וגגזום (ע"ז נב, ב), והצטערו על כך, ולכן נהגו לאכול מאכלים שמברכים עליהם ברכת מעין שלוש שבה מוזכר "ועל מזבחך", משא"כ בברכת המזון שאין מוזכר בה מזבח ביחוד (הגרשז"א שלמי מועד נג).

והטעם שמטוננות בשמן: זכר לנס חנוכה שהיה בשמן (אבי הרמב"ם בקובץ שריד ופליט).

נתינת מים קודם נתינת השמן

יש שנהגו לתת מים קודם נתינת השמן בזכוכית בכדי שיצוף השמן על המים, והטעם: ע"פ דברי בעל הטורים (פרשת תולדות כו צב) שהיונים גזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונזדמן להם מקווה לכל אחת ואחת, וכדי לעשות רמז לאותו הנס נותנים מים תחת השמן לרמז על כך (שו"ת שבט הקהתי ח"ג סימן רו).

הפטרת פרשת מקץ

הטעם שישנה הפטרה לפרשת מקץ הלא מפטירים בשל חנוכה, לפי שמפטירים בה אחת לכמה שנים, והיינו בשנה שהיא חסרה כאשר חשוון וכסלו הינם כ"ט יום, וא' דר"ה של אותה שנה חל בשבת, ונר חנוכה חל בליל שישי, וזאת חנוכה חל ביום שישי שלאחריו, אז נאמרת הפטרה זו בשבת שאחרי חנוכה.

רמז מהפסוק "ויהי כמשלוש חודשים" לענין חנוכה

בפסוק (בראשית לח כד) כתיב "ויהיה כמשלוש חודשים ויאמר יהודה הוציאוהו ותשרף" רמז לדבר לענין חנוכה

דאיתא בשבת (כא, א) ר' יהודה אומר אם הוציא אדם נר חנוכה מחוץ לביתו ועל ידי כך נגרם השריפה בעל הנר פטור משום שעשה כן לפרסומי ניסא.

"ויהי כמשלוש חודשים" ביאור שלוש חודשים שחודש כסליו הוא סוף ג' חודשים מתחילת השנה וסוף ימי חנוכה הם ג' חודשים קרוב לחודש ניסן **"ויאמר יהודה"** אמר ר' יהודה במסכת שבת "הוציאוהו" להוציא את נרות חנוכה מבחוץ **"ותשרף"** ואפילו עם על ידי כך יגרם נזק של שריפה יהיה פטור מלשלם משום פרסומי ניסא (קול שמחה).

צדקה

נהגו שהעניים מסתובבים בפתחים ונותנים להם מעות לצדקה מג"א כתב נהגו הנערים (מג"א, משנ"ב תרע),

לפי שבני ישראל התרשלו באותו דור בתורה ובעבודה ובגמילות חסדים בממון, ונענשו בכך שגזרו עליהם היונים גזירות וביטלו

אותם מתורה ועבודה בבית המקדש ומשום הכי מחויבים אנו בימי החנוכה להתחזק בלימוד התורה ובעבודה שזו תפילה ובגמילות חסד בממון ובגוף (פמ"ג א"א ר"ס תרע).

טעם אחר: כדי שיכנס ויצא העני מביתו בין הנר למזוזה, וכך הוא מקיים את מצוות אהבת ה' "בכל לבבך" ביחוד ה' במזוזה, "בכל נפשך" בנר חנוכה (שנר ה' נשמת אדם), "ובכל מאורך" בצדקה לעני, וע"ז יתברך ויתקיים בו "ויהי נעם ה' אלוהינו עלינו" נעם ר"ת **נר עני מזוזה** (דרשות החתם סופר ח"א עמ' סח).

טעם אחר: על פי דברי הרמב"ם שכתב בהלכות חנוכה (פרק ג הלכה ג) שהתקינו חכמים שבאותו הדור שימי חנוכה יהיו ימי שמחה והלל ובהלכות מגילה (פרק ב הלכה ז) כתב הרמב"ם שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים יתומים אלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, ולכן יש לתת צדקה בחנוכה (רבבות אפרים ח"א סת"מ).

טעם אחר: לפי שהיוונים פשטו ידיהם בממונם של ישראל כמבואר ברמב"ם (חנוכה ג א) ובחנוכה הושיעם השי"ת וניצלו מהם לכן המנהג לעשות מצוה בממון להרבות צדקה בחנוכה (שו"ת אמרי כהן סימן לח).

טעם אחר: משום שישראל מפזרים בכל יו"ט ממון רב לחיבוב המצווה, ובחנוכה ההוצאות אינם מרובות לפיכך מוצאים ממון בשביל חיזוק ת"ת, וגם מחלקים מעות לתינוקות לפרסם הנס ולחבב המצווה, כי מצווה שעולה הרבה חביבה יותר (ספר בית ישראל).

טעם אחר: כיון שחנוכה דומה לפורים לפי שנעשה גם בו נס ביום ובפורים מרבים בצדקה (נוהג כצאן יוסף חנוכה יא).

טעם אחר: לפי שתיבת חנוכה באתב"ש עולה בגימטריה "סוד צדקה", והוסיף שהצדקה צריכה לינתן בסתר כמו השמן שמצאו המכבים שהיה סמוי מן העין (ספר חנוכת הבית). **רמז לדבר** נס חנוכה [199] גימטריה צדקה [199].

הטעם שנהגו לתת מעות לקטנים

הטעם: הואיל והיונים רצו לבטל תורה מישראל לכן מעודדים את הילדים ללימוד תורה על ידי מתן מעות, והוא על פי הרמב"ם (הלכות תשובה ריש פרק י' ה"ה) שמבאר כיצד המלמד ישדל את הילד ללימוד "למוד פרשה זו או פרק זו ואתן לך דינר או שני דינרים" ולכן בימי חנוכה נותנים דמי חנוכה כדי לחזקם בלימוד התורה (פרי יצחק חנוכה ז).

טעם אחר: הואיל ובחנוכה נוהגים העניים לחזר על הפתחים לכן נוהגים לתת דמי חנוכה לילדים כדי לא לבייש את מקבלי הצדקה (כנסת יחזקאל). **טעם אחר:** על פי הקבלה.

טעם אחר: כדי לשמח את הפעוטות, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יו"ט לענין שמחת יו"ט לתת להם (לקטנים) אגוזים

ומגדנות (הובא בש"ע או"ח תקכ"ב) וגם בחנוכה הם ימי שמחה והלל כמו שכתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג) ולכן מחלקים להם כסף ומתנות.

יש שכתבו שמקור דין זה (לתת לנערים) מהמנהג שהיו נותנים מעות למלמדים והיו שולחים המעות ע"י התלמידים ומזה נשתרבו המנהג שנותנים מעות לילדים (ספר אמת ליעקב הערה 580).

יש שנהגו לתת המעות ביום חמישי של חנוכה וכך נהג הגר"י קמינצקי (ספר אמת ליעקב סימן תרע) וכן מובא שהגר"י (אורחות רבינו ח"ג עמוד א אות ג) ובטעם הדבר הסביר הגר"ח"ק שליט"א בשם אביו דה' של חנוכה לעולם אינו חל בשבת.

זאת חנוכה

היום השמיני של חנוכה מכונה "זאת חנוכה"

והטעם: לפי שבקריאה של יום זה מסיימים את פרשת הנשיאים אשר בה נאמר (במדבר ז ד) "זאת חנוכת המזבח" (כנסת יחזקאל).

יחודו של יום זה

לפי שביום הניצחון הרי כולם היו טמאי מתים וגם המנורה שעשו בני חשמונאי נטמאה, אלא שטומאה דחוויה בציבור, אבל ביום השמיני שכבר נטהרו כולם לאחר הזאה שלישית ושביעית וגם המנורה נטהרה היה בידם לראשונה לקיים הדלקת המנורה בטהרה גמורה על ידי כהנים טהורים במנורה טהורה (הגרשז"א הליכות שלמה חנוכה פרק ששה שער הדלקה ארחות הלכה 40).

קריאת התורה

כהן ולוי קוראים וביום השמיני נשיא (משנ"ב תרפ"ד ס"ק ד), **והטעם:** לפי שזה חובת היום (ערוה"ש תרפ"ב).
וישראל קורא מהיום התשיעי (במדבר ח א - ד) עד "כך עשה את המנורה" (משנ"ב שם), **והטעם:** בקריאה עד סוף פרשה זו דכל חדא ענינא הוא ובהכרח לגמור כולו (ערוה"ש תרפ"ב).

מקור לשריפת השמן והפתילות

מקור לשריפת השמן

מדרש תנחומא (נשא כט) "נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום השני.. וכן בשאר הימים אבל הותיר ביום שמיני עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו כיון שהוקצה למצווה אסור להשתמש ממנו".

שו"ע הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו (שו"ע תרע"ד).

עצה של המשנ"ב (תרע"ב ס"ק ו) להינצל מקדושת השמן שנותר בכוסיות, על ידי שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למצותו ועל כן מותר לכבותו ולהנות ממנו.

מקור לשריפת הפתילות

טור (תרע"ד) "הנותר מן השמן והפתילות עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו" (כל בו סימן מד, ר"ן שבת כא, טור תרע, חיי אדם כלל קנד הלכה לא קיצושו"ע קלט כ).

דברי המאירי (שבת כא, א) כן נוהגים לכנס כל הפתילות ובלילה אחרונה שורף את כולן.

הטור (תרע"ד) וכן כתב הבית יוסף שמלבד שריפת השמן יש לשרוף גם

את הפתילות והשו"ע (תרע"ד) הביא רק את דין השמן.

הטעם: לפי שמעיקר הדין רק השמן נאסר ולא הפתילות ומכיון שבדרך כלל הפתילות הנשארות הם עדיין טופחות ובלועות משארית השמן הנאסר ממילא צריכים לשרוף גם אותן עם השמן (שערי ימי חנוכה פרק ו הנאה מנורת חנוכה פרק י טו).

הטעם שיש לשרוף את השמן והפתילות

לפי ששיירי השמנים והפתילות אסורים בהשתמשות [של חול] כיון שדעתו הייתה שיכלה כל השמן שבנר והקצה את כולו למצווה ולכן יש לשרוף שמן זה (מרדכי שבת פרק ב סימן רטו) ואת הפתילות (חיי אדם כלל קנד לא).

הטעם שצריך לעשות מדורה למותר השמן והפתילות מה שונה מעצי

סוכה ונוי סוכה שמותר להשתמש בהם לאחר סוכות

לפי שבעצי סוכה ונוי סוכה אדם אינו מקצה אלא לימי החג לפי שעושים להישאר אחר החג, אבל שמן ופתילות שעשו להתבער לגמרי שנותנם בנר לגמרי מקצה אותם למצותם שאין אדם מצפה מתי יכבה הנר ואם נשתיירו הרי הן אסורים שהרי הקצה אותם למצותן לגמרי ודומה לעצמי סוכה ונוי סוכה שנפלו בחג שאסורים (ב"י תרע"ד ד"ה ואיכה).

הטעם ששונה מנר של שבת שמותר להנות לאחר השבת אף שעושי

להיות כולו לשבת

לפי ששם אף בעודו דולק לעצמו למצותו נהנין ממנו מה שאין כן בנר חנוכה שאסור להנות לאורו (ב"י שם).

שריפת הפתילות ברוב עם

מנהגי חסידים ואנשי מעשה לקיים מנהג זו ברוב עם (מנהגי לב שמחה מאלעסק, מו"ר מפאפא זצ"ל).

וכן מובא במנהגי פרנקפורט (אות ו) ששורפים בזאת חנוכה בחצר בית הכנסת לאחר שחרית על ידי תינוקות, **וכן המנהג של שומרי אמונים** בירושלים וצאצאים אחריהם לשרוף ברוב עם אנשים נשים וטף.

והטעם: משום חיבוב מצווה.

טעם אחר: כיון שהוא מסוד אותו האור שהבדילו הקב"ה לעתיד לבוא, אסור להשתמש בו בחול עד בא יום המקוה לה' (ישעיה ס כט) "והיה לך ה' לאות עולם ואלהיך לתפארתך" (בני יששכר כסליו מאמר ד).

במנהג שלא לעשות מלאכה בזאת חנוכה

קבלה בידינו שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקים בחנוכה, ויש אומרים גם ביום הראשון וביום האחרון מנהג רבותינו נוחי נפש לאסור מלאכה (עכ"ל מהרי"ל מהדורא מכון ירושלים חנוכה יא, אבודרהם חנוכה).

זמן השריפה

יש אומרים: שיש לשרוף ביום, **והטעם:** זכר לשריפת קודשים שאינו אלא ביום (לוח דבר בעתו).

מנהג אצל הצדיקים לעשות סעודה גדולה

נהגו הצדיקים בזאת חנוכה לעשות סעודה גדולה ביום השמיני שנקרא זאת חנוכה ובודאי יש בזה כוונה, **ובפשיטות הטעם:** הוא משום שמחה על גמרה של מצווה ע"ד שכתב הרמ"א (בסימן תרסט) שעושיין משתה לגמרה של תורה ובא"ר בשם ראב"ח דהוא הדין לגמרה של מצווה (ליקוטי מהרי"ח חנוכה).

אמירת פרקי תהלים

יש הנוהגים: לומר בשעת השריפה מזמור המנורה (תהלים סו) "למנצח בנגינות" (סידור האריז"ל), **ויש שנהגו** לשיר פיוט "מעוז צור" (נטעי גבריאל פרק נז ב).

סגולה לפקידת עקרות

מרגלא בפומיהו דרבותינו שבחנוכה יש מקום לעורר פקידת עקרים ועקרות כעין ראש השנה, ועיקר הסגולה היא ביום האחרון הנקרא בפי כל "זאת חנוכה" (בני יששכר מאמר ב אות י).

סגולה להינצל ממזיקים

שריפת הפתילות ושארית השמן הנותרים מנרות החנוכה, ביום השמיני של חנוכה, סגולה לגרש מהבית עין הרע ומזיקים וכל מיני חולאים (הובא בספר סגולות רבותינו מערכת אות מ אות ב).

נותר השמן סגולה לרפואת שושנה

יש אומרים: שהשמן שנשאר מנרות סגולה לרפואת השושנה על ידי שימרח עליה שמן שנשאר מנרות חנוכה ויתרפא, ודבר זה מרומז בזמירות "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים" (ספר שיח שרפי קודש חנוכה אות לו, בקובץ צהר חלק ה ירושלים תשנ"ט עמוד תנט הביא דבר זה בשם הרבי מקוצק זצ"ל).

סגולה להינצל מפורעניות

כתב הרב בנימין ביניש הכהן שאת הפתילות שהדליק בהם את נרות חנוכה, יניח עד חנוכת המזבח [יום זאת חנוכה], ואז יקח את כל הפתילות יחד וידליקן עם שאר שמן זית שנשאר והוא סגולה להנצל מהרג דם באותה שנה (סידור ר' שבתאי כונת חנוכה, זכר דוד מאמר ג פרק צא)

הנותר בבקבוק: השימוש הוא דווקא מהשמן שנשאר בבקבוק

שהוא לא הוקצה למצותו ומותר להשתמש בו לצורך אחר ולא ממה שנשאר בנרות חנוכה שהרי אסור להנות ממנו (קונטרס סדר הדלקה להגרי"א דינר שליט"א).

שריפה או שאפשר לבער בכל דרך

יש אומרים: שיש ענין לבערו דווקא על ידי שריפה (ספר בנין שלמה ח"ב, וכן הורה הגריש"א הובא בספר פניני חנוכה פרק ז). **והטעם:** לפי שהוא תשמיש קדושה ומשום זכר למקדש דהיינו שבנרות בית המקדש יש ענין של שריפה לנותר מהם לכן רצוי לשרוף (האשכול).

אפשרות לקחת מהשמן של החנוכה: לקחת מהשמן שנשאר אחר

שדלק חצי שעה ואף שיש מחמירים גם בזה (עיין משנ"ב תרעב ס"ק ז) לצורך רפואה אפשר לסמוך על המקילים ויותר טוב להתנות על כך מראש (שערי ימי החנוכה שער א הנר המנורה יח)

ואם אי אפשר יכול לשפוך את השמן במקום שבני אדם לא ידרכו על זה (הובא בשונה הלכות תרעז יב בתורת המועדים הערה יב).

לזרוק לאשפה

יש אומרים שמותר לשפוך לתוך מעטפה או קופסה ולזרוק לאשפה (פסקי שמועות חנוכה עמוד קלה בשם הגר"ח שליט"א).

זאת חנוכה בר"ת וגימטריות

"זאת חנוכה" **בגמטריא** - "זאת היה בימי חשמונאים" (רוקח).

"זאת חנוכה" **בגמטריא** - "אז שמונת ימי חנוכה" (רוקח).

"**ביום המשח אותו מאת**" **בגמטריא** - חנוכה ביום עשירים וחמשה בכסלו (רוקח).

ערב פסח

יש הנוהגים: להמתין בשרפתן עד ערב פסח, שאז שורפים אותן ביחד עם החמץ (בעליזא).

"זאת חנכת המזבח ביום המשח אותו מאת נשיאי ישראל" - ר"ת זרע אמונים תיקנו, ח' נרות בהלכה, תיכף הפתח משמאל, זמנה בשקיעת חמה בשיעור ידוע, ולגמור מהלל, המדליק מברך שתיים חוזה אחת, תדליק ותוסיף מאורם, איסור תשמיש, נשים שכנים ידליקו או ישתתפו, ימים שמונה ראוי אותו לזכור (מדבר קדמות, עטרת צבי).

להערות לתרומות והנצחות י. ל"ב ראב"ד 5 052-7668608

לקבלת העלון במייל: lev17382@gmail.com